

РОЗДІЛ VI. ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2020-2-23>

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МІСТЯН І СЕЛЯН

Петровська І. Р.

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, Львів, Україна

orcid.org/0000-0001-7544-945X

inha.petrovska@lnu.edu.ua

Ключові слова: *громадянська ідентичність, психологічні чинники, соціалізація, жителі сільської та міської місцевості, просоціальна спрямованість, суб'єктність, фрустрація соціально-психологічних потреб.*

Стаття присвячена аналізу психологічних чинників становлення громадянської ідентичності містян і селян. В емпіричному дослідженні взяло участь 350 осіб віком 30-50 років, з них 192 осіб, що народилися і проживають у містах, та 158 осіб, які народилися і проживають у сільській місцевості. Проведений порівняльний аналіз факторних оцінок чинників становлення громадянської ідентичності осіб із різним місцем проживання виявив статистично значущі відмінності, а саме що жителі сільської місцевості в порівнянні з жителями міст мають вищі факторні оцінки за «Соціальною інтегрованістю» і «Просоціальною спрямованістю», і нижчі – за «Суб'єктністю» та «Задоволеністю потреб у державі». Це пояснюється особливістю соціалізації жителів сільської місцевості, а саме вираженою орієнтованістю на єдність з іншими, підтримку тісних зв'язків, традиції колективізму, конформності, взаємопідтримки і взаємодопомоги, а також більшою схильністю до екстернальності та патерналізму. Здебільшого негативні уявлення селян про забезпечення державою умов для їхньої самореалізації та підтримання ефективної життєдіяльності (фрустрація потреб фізичного та соціального існування в державі) негативно впливають на сприйняття держави та себе як громадянина цієї держави і може ускладнювати формування стійкої позитивної громадянської ідентичності. Регресійні моделі, побудовані окремо для селян і містян, дозволяють стверджувати про наявність відмінностей у відносних вкладах незалежних змінних у прогнозуванні інтегрального показника громадянської ідентичності. Для жителів сільської місцевості найбільш значущими психологічними чинниками у становленні громадянської ідентичності є «Задоволеність потреб фізичного та соціального існування у державі», «Колективістські цінності батьківської сім'ї», «Соціальна інтегрованість» та «Соціоцентричні ціннісні орієнтації», тоді як для містян найбільш значущими психологічними чинниками є «Просоціальна спрямованість», «Суб'єктність особистості» і «Задоволеність потреб особи у державі».

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF CIVIC IDENTITY FORMATION OF RESIDENTS OF RURAL AND URBAN AREAS

Petrovska I. R.

*PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology
Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7544-945X
inha.petrovska@lnu.edu.ua*

Key words: *civic identity, psychological factors, socialization, residents of rural and urban areas, prosocial orientation, subjectness, frustration of socio-psychological needs.*

The article is devoted to the analysis of psychological factors of civic identity formation of residents of rural and urban areas. The empirical study involved 350 people aged 30-50 years, 192 of whom were born and live in cities and 158 who were born and live in rural areas. A comparative analysis of scores of civic identity formation factors of persons with different places of residence revealed statistically significant differences: rural residents, compared with urban residents, have higher factor scores for “Social Integration” and “Prosocial Orientation”, and lower for “Subjectness” and “Satisfaction of needs in the state”. This is explained by the peculiarities of socialization of rural residents, namely a strong focus on unity with others, maintaining close ties, traditions of collectivism, conformity, mutual support and assistance, as well as a tendency to externality and paternalism. For the most part, peasants’ negative perceptions of the ability of the state to provide conditions for their self-realization and maintaining an effective life (frustration of the needs of physical and social existence in the state) negatively affect the perception of the state and themselves as citizens of this state and can complicate the formation of sustainable positive civic identity. Regression models, built separately for residents of rural and urban areas, suggest that there are differences in relative contributions of independent variables in forecasting the integral indicator of civic identity. For rural residents, the most significant psychological factors in the formation of civic identity are “Satisfaction of the needs of physical and social existence in the state”, “Collectivist values of the parental family”, “Social integration” and “Socio-centric value orientations”, while for the citizens the most significant psychological factors are “Prosocial orientation”, “Subjectness” and “Satisfaction of needs in the state”.

Постановка проблеми. Громадянська ідентичність розглядається нами як складне багаторівневе особистісне утворення, що становить собою самовизначення в контексті наявної організаційної реальності держави, осмислення (надання сенсу-цінності) своєї належності до спільноти громадян і держави (в якості громадянина) і є основним регулятором громадянської поведінки.

Становлення громадянської ідентичності особистості відбувається в процесі громадянської соціалізації, яка розглядається нами як процес засвоєння індивідом соціального досвіду (норм і цінностей громадянської культури, зразків громадянської поведінки, знань і уявлень щодо держави, громадянства тощо) шляхом включення в організаційне середовище держави і систему соціальних зв’язків із іншими громадянами.

Теоретично обґрунтовано та емпірично підтверджено [9], що до основних соціально-психологічних чинників становлення громадянської ідентичності особистості (від дитинства до дорослості) відносяться: *базисні міжособові потреби* (включеність, афект, довірчість у стосунках) – характер їх задоволення у дитинстві впливає на формування того чи іншого типу громадянина; схильність дорослої особи до емоційної та соціальної залученості (при позитивному досвіді інтеграції в сім’ї та адекватних відносинах в емоційній сфері), здатність приймати самостійні відповідальні рішення сприяють становленню «зрілого» типу громадянина, натомість соціальна дистанційованість (при недостатній інтеграції чи відкиданні дитини у родині, холодних, байдужих чи недовірливих стосунках з батьками) може сфор-

мувати у майбутньому «відчужений» тип; надмірна батьківська опіка чи повне підпорядкування дитини батьківським настановам може зумовити формування «індиферентного» типу громадянина; *базисні переконання* (прихильність світу, справедливість світу, цінність власного «Я») виступають основою / критерієм під час виконання актів ціннісного вибору, впливають на формування громадянських переконань, на оцінку своєї «соціальної цінності» – значущості себе як члена суспільства; *цінності батьківської сім'ї* (а саме, колективістські цінності) зумовлюють розвиток соціальної згуртованості, що базується на спільних цінностях, міцних соціальних зв'язках та спільному виконанні суспільних обов'язків; *громадянські настановлення/взірці поведінки референтних осіб* – від значущих інших великою мірою залежить утвердження того чи іншого рівня поваги до держави, державної мови та державних символів, формування засадничих елементів (позитивних чи негативних) усвідомлення та прийняття/не прийняття державницьких та суспільних цінностей, зокрема демократії, соціальної відповідальності, справедливості, поваги до закону, толерантності, самобутності, гідності тощо; здатності до громадянських ініціатив чи обрання пасивно-байдужої громадянської позиції; *соціальна інтегрованість* (соціальне прийняття, позитивний досвід міжособових взаємин та спільної колективної діяльності, задоволені потреби афіліації та самоповаги) – сприяє формуванню почуття «Ми», почуття єдності та солідарності зі співгромадянами; *ціннісні орієнтації* (а саме, соціоцентричні) – спрямовують до реалізації відповідних просоціальних стратегій у взаємодії зі світом; *суб'єктивність особистості* – сприяє особистісному та соціальному самовизначенню, здатність до активності, ініціативності, відповідальності, до усвідомленого та діяльного ставлення до світу і себе у ньому; *просоціальна спрямованість* – готовність до кооперації, об'єднання з іншими співвітчизниками з метою покращення благоустрою держави і громадян, бажання допомагати і підтримувати інших; *задоволеність потреб фізичного та соціального існування у державі* – суб'єктивне переживання громадянином можливості задовольнити свої життєво важливі потреби в державі, захистити свої інтереси, права і свободи від різноманітних протиправних зазіхань, загроз будь-якого роду (фізичної, майнової, інформаційної, соціальної, економічної, політичної, екологічної, військової тощо), а також уявлення про забезпечення державою умов для самореалізації та підтримання ефективної життєдіяльності.

Мета статті – емпірично виявити відмінності у відносних вкладах психологічних чинників у становленні громадянської ідентичності жителів сільської та міської місцевості.

Вклад основного матеріалу дослідження. В емпіричному дослідженні взяло участь 192 (55%) осіб, що народилися і проживають у містах (35% чоловіків, 65% жінок), 158 (45%) осіб, які народилися і проживають у сільській місцевості (32% чоловіків, 68% жінок). Діагностика громадянської ідентичності здійснювалася за авторським опитувальником «Рівень та тип громадянської ідентичності особистості» [13].

Порівняльний аналіз показників громадянської ідентичності містян і селян виявив статистично значущі відмінності лише за *конативним* компонентом ($p=0,0304$). За інтегральним показником, а також когнітивним, ціннісним та афективним компонентами громадянської ідентичності значущих відмінностей не виявлено. Аналізуючи детальніше, з'ясувалося, що досліджувані особи, які народилися і проживають у селі, у порівнянні з містянами мають статистично вищі значення за *готовністю бути захисником суверенітету та цілісності держави* ($p=0,0440$) та *жертвованостю* ($p=0,0005$) як готовністю інвестувати час та зусилля заради змін у державі та кращого її майбутнього.

Питання доцільності громадянської жертвованості викликає багато дискусій. Я. Грицак наполягає на тому, що жертвованість необхідна, бо вона «робить нас великими» і згадує Майдан як готовність помирати за цінності (зазвичай, про державницькі та громадянські цінності багато говорять, але не готові йти на жертви заради них) і «який був прекрасним, бо робив великим усіх» [6]. Брак жертвованості, на його думку, зробив із Петра Порошенка чергового президента України, тоді як він мав шанс змінити Україну і стати своєрідним Шарлем де Голлем чи Конрадом Аденауером. Протилежну думку висловлює Б. Петренко, який підкреслює, що Україні потрібні живі українці, які своїми реальними здобутками, а не пафосом жертвованості будуть славити і суспільство, і державу, тобто жертвованість, міцна держава, міцна влада, сильна рука, на його думку, не є українськими цінностями, а скоріше російськими [7]. Своє міркування він обґрунтовує, посилаючись на трактування патріотизму в російській та українських концепціях патріотичного виховання. Патріотизм, згідно з російською концепцією, окрім любові до Батьківщини, відданості Вітчизні, прагненні служити її інтересам, як раз і передбачає готовність, аж до самопожертви, до її захисту. Патріотизм у цій доктрині стоїть вище права людини на життя. У концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти Україні держава розглядається як запорука особистісного розвитку, що спирається на ідеї «гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності

до змін» [3, с. 1]. Тобто держава в українському патріотизмі не є самоціллю, а є основою для людського розвитку, і «жертвності» тут взагалі немає.

Цілковито погоджуючись із тим, що Україні потрібні живі громадяни і не потрібно перетворювати своє життя на фанатичне «служіння державі», зазначимо, що під час війни, коли йдеться про захист суверенітету та цілісності держави, під час різних випробувань, пов'язаних із відстоюванням ідеалів демократії, прав і свобод людини, європейського майбутнього України, саме жертвність українських громадян (у широкому її сенсі) сприяє розвитку держави та відповідає інтересам громадянського суспільства.

Порівнюючи відсоткове співвідношення типів громадян серед містян і селян (рис. 1), спостерігаємо незначні відмінності – трохи більше містян є серед «відчужених» і «індиферентних», і менше серед «амбівалентних».

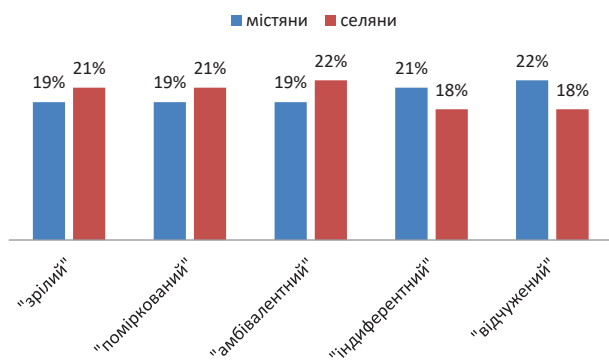

Рис. 1. Відсотковий розподіл типів громадян за місцем походження

Проведений порівняльний аналіз факторних оцінок виокремлених раніше [9] дев'яти узагальнених конструктів (чинників) осіб із різним місцем проживання виявив статистично значущі відмінності між селянами і містянами. А саме жителі сільської місцевості в порівнянні з жителями міст мають вищі факторні значення за *Соціальною інтегрованістю* ($p=0,0180$) і *Просоціальною спрямованістю* ($p=0,0000$), і нижчі за *Суб'єктністю* ($p=0,0404$) та *Задоволеністю потреб у державі* ($p=0,0072$). Зазначені відмінності підтверджено також дискримінантним аналізом.

Міська та сільська спільноти, за дослідженнями вчених (І. Губеладзе [1], О. Коваленко [2], О. Мусієздов [5], О. Лозова [4], Ф. Тьоніс [11] та інші), мають багато відмінностей між собою, що, відповідно, позначається і на соціально-психологічних особливостях їхніх представників.

Вищий рівень *соціальної інтегрованості* і *просоціальної спрямованості* жителів сільської місце-

вості в порівнянні з жителями міст почасти можна пояснити близькістю осель, спільністю меж між сусідніми ділянками, що, на думку Ф. Тьоніса, є загальною ознакою сумісного життя на селі і сприяє численним контактам між людьми, близькому знайомству, роблять необхідною спільну взаємодію [1, с. 47]. Розмір території і щільність населення зумовлюють рівень соціальних контактів та внутрішніх зв'язків між членами сільської/міської громади. Як зазначає І. Губеладзе, слабшими є внутрішні зв'язки в міського населення, що детермінує прояв таких психологічних рис, як замкнутість і усамітнення, а компактність проживання у селі сприяє розвитку щирості і відкритості у спілкуванні селян [1, с. 51], робить їхні взаємини більш тісними й активними [2]. Особливо підкреслюється емоційність вибудовування взаємовідносин у селян, що пояснюється слабкою функціональною залежністю між членами сільської громади [1; 11]. Відповідно, можна виокремити ще один важливий показник – формальність інтеграції людей у спільноту. Очевидно, що формальними є стосунки в міській спільноті, тоді як членство в сільській спільноті для її членів є особисто значущим [1, с. 52]. Сільська спільнота також характеризується більшою однорідністю ментальності, стабільністю, збереженням і трансляцією традицій із покоління в покоління, в першу чергу йдеться про традиції працелюбства, колективізму, взаємопідтримки й взаємодопомоги, слухняності, моральності, поваги до батьків і старших, до традицій предків [4].

Нижчий рівень *суб'єктності* селян зумовлюється, ймовірно, більшою конформністю, прагненням жити як усі (не виділятися), невибагливістю, поступливістю, смиренністю, соціальною пасивністю. Проведений порівняльний аналіз характеристик, що входять до узагальненого конструкту «суб'єктність» досліджуваних містян і селян, виявив статистично значущі відмінності за *широтою сфери інтересів* ($p=0,0371$), *інтернальністю* ($p=0,0047$) та ціннісною орієнтацією *саморегуляція/самостійність* ($p=0,0000$). Отож досліджувані жителі сільської місцевості в порівнянні з містянами більше схильні вважати обставини та інших людей причиною того, що відбувається з ними, зокрема перекладати відповідальність за своє життя і свій добробут на державу, тобто характеризуються більшою екстернальністю і патерналізмом, вони менш автономні та самостійні в думках і діях, частіше можуть змінювати свої громадянські погляди під впливом інших та/чи ЗМІ, менш допитливі (деякі досліджувані селяни зазначали, що у шкільні та студентські роки їх особливо нічого не цікавило). Підтвердження своїх міркувань знаходимо в дослідженнях Р. Шаміонова, який констатує, що селянам складніше протидіяти

соціальному тискові, вони більше орієнтуються на думку інших осіб під час ухвалення важливих рішень, вони є менш відкритими новому досвіду й рідше мають відчуття саморозвитку [12].

Нижчий рівень задоволеності потреб фізичного та соціального існування в державі жителів сільської місцевості пояснюється непростими умовами життя селян, особливо у віддалених селах, де можливостей повноцінно функціонувати, жити в достатку не так багато. Звісно, серед селян є такі, що знаходять ці можливості (в більшості випадків – працевлаштовуються на роботу за кордоном), але значній частині це не вдається. За дослідженнями В. Васютинського, причинами своєї бідності селяни вважають низький рівень зарплат та пенсій, соціальної допомоги, відсутність роботи, негативну діяльність державної влади і т.п. [10]. Серед селян велика кількість малозабезпечених, безробітних та непрацевдатних громадян, які перебувають у прямій залежності від держави і не бачать (чи не хочуть бачити) можливостей для власної соціальної самореалізації у ній. Фрустрація потреб фізичного та соціального існування в державі не може не впливати на сприйняття держави і себе як її громадянина. Підтвердження наших міркувань знаходимо в результатах порівняння відсоткового співвідношення рівнів доходів на одного члена сім'ї жителів сільської та міської місцевостей (рис. 2).

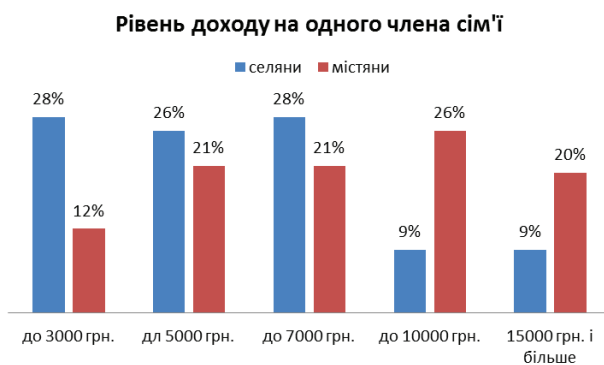

Рис. 2. Відсоткові співвідношення рівнів доходу на одного члена сім'ї досліджуваних жителів сіл та міст

Як бачимо, досліджувані жителі сіл (віком 30-50 років) у переважній своїй більшості мають менший рівень доходу, ніж містяни, відтак можна припустити, що для них питання задоволеності потреб фізичного та соціального існування в державі актуалізується більшою мірою. Проведений порівняльний аналіз також виявив статистично вищі значення у жителів сільської місцевості

показників *незадоволеність своїм соціально-економічним положенням* ($p=0,0002$), *незадоволеність власним соціальним статусом* ($p=0,0028$) та *загальний показник соціальної фрустрації* ($p=0,0103$).

Регресійні моделі, побудовані окремо для селян (коефіцієнт множинної регресії – $R=0,81$, коефіцієнт множинної детермінації – $R^2=0,66$) і містян (коефіцієнт множинної регресії – $R=0,62$, коефіцієнт множинної детермінації – $R^2=0,48$), дозволяють спостерігати деякі відмінності у відносних вкладах незалежних змінних у прогнозуванні інтегрального показника громадянської ідентичності (Табл. 1).

Результати регресійного аналізу співзвучні з виявленими вище соціально-психологічними особливостями жителів сільської та міської місцевості. Отож для жителів сільської місцевості найпотужніший вплив на становлення громадянської ідентичності здійснюють *задоволеність потреб у державі* (значення Beta-коефіцієнта складає 0,41, що свідчить про відносний вклад даної незалежної змінної у показник громадянської ідентичності у 41%), *колективістські цінності батьківської сім'ї* (внесок – 27%), *соціальна інтегрованість* (внесок – 25%) та *соціоцентричні ціннісні орієнтації* (конформність, традиції, доброзичливість, універсалізм) (внесок – 25%), тоді як для містян найсильніший вплив на становлення громадянської ідентичності здійснює їхня *просоціальна спрямованість* (внесок – 38%), *суб'єктність* (внесок – 31%) і тільки потім також *задоволеність потреб у державі* (внесок – 30%).

Висновки. Усвідомленню і переживанню своєї належності до спільноти громадян держави Україна, громадянському почуттю «Ми» жителів сіл сприяють особливості їхньої соціалізації, за якої вираженою є орієнтованість на єдність з іншими, підтримку тісних зв'язків, традиції колективізму, конформності, взаємопідтримки і взаємодопомоги тощо. Ставлення до своєї громадянської належності в них значною мірою зумовлюється рівнем фрустрації соціально-психологічних потреб в організаційному середовищі держави. Для жителів міст громадянська ідентифікація пов'язується, в першу чергу, з можливостями громадянської актуалізації, соціальною активністю, ініціативністю, відповідальністю, готовністю діяти відповідно до інтересів держави і громадянської спільноти.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні особливостей функціонування громадянської ідентичності містян і селян на інституціональному («громадянин – держава»), спільнотному («громадянин – інші співгромадяни») та індивідуальному («Я як громадянин») рівнях громадянської ідентичності.

Результати множинної регресії для селян і містян

місце походження = село Regression Summary for Dependent Variable: Інтегральний показник ГІ R= ,81053616 R ² = ,65696886 Adjusted R ² = ,63610886 F(9,148)=31,494 p<,0000 Std.Error of estimate: 13,554				місце походження = місто Regression Summary for Dependent Variable: Інтегральний показник ГІ R= ,61912101 R ² = ,48331083 Adjusted R ² = ,45281521 F(9,182)=12,569 p<,00000 Std.Error of estimate: 18,762					
N=158	Beta	B	p-level	N=192	Beta	B	p-level		
Intercept			122,1	0,000	Intercept			119,2	0,000
Задоволеність потреб фізичного та соціального існування в державі	0,41	9,17	0,000	Просоціальна спрямованість	0,38	8,82	0,000		
Колективістські цінності батьківської сім'ї	0,27	6,62	0,000	Суб'єктність	0,31	7,28	0,000		
Соціальна інтегрованість	0,25	6,58	0,000	Задоволеність потреб фізичного та соціального існування в державі	0,30	7,03	0,000		
Соціоцентричні ціннісні орієнтації	0,25	5,89	0,000	Соціальна інтегрованість	0,16	3,31	0,010		
Суб'єктність	0,20	4,41	0,000	Колективістські цінності батьківської сім'ї	0,14	3,12	0,016		
Базисні переконання	0,14	3,05	0,005	Громадянські настановлення/взірці поведінки референтних осіб	0,13	3,11	0,034		
Просоціальна спрямованість	0,17	4,09	0,001	Базисні переконання	0,11	2,74	0,071		
Громадянські настановлення/взірці поведінки референтних осіб	0,19	4,19	0,000	Базисні міжособові потреби	0,11	2,74	0,065		
Базисні міжособові потреби	0,12	2,60	0,017	Соціоцентричні ціннісні орієнтації	0,11	2,42	0,071		

ЛІТЕРАТУРА

- Губеладзе І.Г. Сільська молодь у місті: пошук ідентичності: монографія. Київ : Міленіум, 2016. 236 с.
- Коваленко О.Г. Осмисленість життя літніх жителів сільської місцевості. *Психологічний часопис*. 2018. № 5(15). С. 68–80.
- Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>
- Лозовая О.Н. Ментальность города и села как объект психосемантического исследования: к постановке проблемы. *Журнал практикующего психолога*. 2009. Вып. 15. С. 130–140.
- Мусієздов О.О. Місто як уявлена спільнота. *Вісник Львівського Університету. Серія Соціологія*. 2010. Вип. 4. С. 178–182.
- Невічний вогонь. 10 думок про жертвність майдану. URL : http://tvoemisto.tv/news/nevichnyy_vogon_10_dumok_pro_zhertovnist_maydanu_i_poroshenka_89967.html
- Петренко Б. Жертвність та патріотизм. Яку країну ми будуємо? URL : <http://uire.org.ua/publikatsiyi/zhertovnist-ta-patriotizm-yaku-krayinu-mi-buduemo/>
- Петровська І.Р. Громадянська ідентичність як різновид організаційної ідентичності. *Проблеми сучасної психології* : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 39. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. С. 244–257.
- Петровська І.Р. Соціально-психологічні чинники становлення громадянської ідентичності особистості. *Проблеми сучасної психології* : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за

наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 49. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. С. 269–295.

10. Соціальна психологія бідності : монографія / Т.І. Белавіна, В.О. Васютинський, В.Ю. Вінков та ін. ; за ред. В.О. Васютинського ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум, 2016. 294 с.
11. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство. Основні поняття чистої соціології. Київ : Дух і літера, 2005. 259 с.
12. Шамионов Р.М. Базовые убеждения и культурные установки как предикторы эмоционального и психологического благополучия горожан и сельчан. *Социальная психология и общество*. 2015. Т. 6, № 4. С. 109–122.
13. Petrovska I.R. Measuring Civic Identity: Difficulties and Solution. Psychology and pedagogy in XXI century: methodological framework of the activities of psychologist and educator : collective monograph / А.О. Bessarab, О.І. Ivanytsky, О.М. Kikinezhdi, I.R. Petrovska, etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 62–82.

REFERENCES

1. Hubeladze, I.H. (2016). Silska molod u misti: poshuk identychnosti: monohrafiia [Rural youth in the city: search for identity: monograph]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian]
2. Kovalenko, O. H. (2018). Osmyslenist zhyttia litnikh zhyteliv silskoi mistsevosti [Meaningfulness of the life of elderly people in rural areas]. *Psychological Journal*, 5 (15), 68–80 [in Ukrainian].
3. Kontsepsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy [The concept of national-patriotic education in the educational system of Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf> [in Ukrainian].
4. Lozovaya, O. N. (2009). Mentalnost goroda i sela kak ob'ekt psihosemanticheskogo issledovaniya: k postanovke problemy [The mentality of the city and the countryside as an object of psychosemantic research: to the problem statement]. *Practicing Psychologist's Journal*, 15, 130–140 [in Russian].
5. Musiiezdov, O.O. (2010). Misto yak uiavlena spilnota [The city as an imaginary community]. *Bulletin of Lviv University. Sociology series*, 4, 178–182 [in Ukrainian].
6. Nevichnyi vohon. 10 dumok pro zhertovnist Maidanu [Eternal fire. 10 thoughts on the sacrifice of the Maidan] URL: http://tvoemisto.tv/news/nevichnyy_vogon_10_dumok_pro_zhertovnist_maydanu_i_poroshenka_89967.html [in Ukrainian].
7. Petrenko, B. (2018). Zhertovnist ta patriotyzm. Yaku krainu my buduiemo? [Sacrifice and patriotism. What kind of country we are building?] URL: <http://uire.org.ua/publikatsiyi/zhertovnist-ta-patriotizm-yaku-krainu-mi-buduyemo/> [in Ukrainian].
8. Petrovska, I.R. (2018). Hromadianska identychnist yak riznovyd orhanizatsiinoi identychnosti [Civic identity as a type of organizational identity]. *Problems of modern psychology*, 39, 244–257 [in Ukrainian].
9. Petrovska, I.R. (2020). Sotsialno-psykholohichni chynnyky stanovlennia hromadianskoi identychnosti osobystosti [Social and Psychological Factors of Civic Identity Formation of an Individual]. *Problems of modern psychology*, 49, 269–295 [in Ukrainian].
10. Bielavina, T. I., Vasiutynskyi, V. O., Vinkov, V. Yu. ta in. (2016). Sotsialna psykholohiia bidnosti : monohrafiia [Social psychology of poverty: a monograph]. Kyiv : Milenium [in Ukrainian].
11. Tonis, F. (2005). Spilnota ta suspilstvo. Osnovni poniattia chystoi sotsiolohii [Community and society. Basic concepts of pure sociology]. Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].
12. Shamionov, R. M. (2015). Bazovyie ubezhdeniya i kulturnyie ustanovki kak prediktoryi emotsionalnogo i psihologicheskogo blagopoluchiya gorozhan i selchan [Basic beliefs and cultural attitudes as predictors of emotional and psychological well-being of citizens and villagers]. *Social psychology and society*, 6 (4), 109–122 [in Russian].
13. Petrovska, I. R. (2019). Measuring Civic Identity: Difficulties and Solution. Psychology and pedagogy in XXI century: methodological framework of the activities of psychologist and educator: collective monograph. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 62–82 [in English]